

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ПРОЦЕССЫ НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛАРУСИ
В I – НАЧАЛЕ II ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ Н. Э.», ПОСВЯЩЕННАЯ
90-ЛЕТИЮ ПРОФЕССОРА Э. М. ЗАГОРУЛЬСКОГО**

**МІЖНАРОДНАЯ НАВУКОВАЯ КАНФЕРЭНЦЫЯ
«ЭТНАКУЛЬТУРНЫЯ ПРАЦЭСЫ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ
Ў I – ПАЧАТКУ II ТЫСЯЧАГОДДЗЯ Н. Э.», ПРЫСВЕЧАНАЯ
90-ГОДДЗЮ ПРАФЕСАРА Э. М. ЗАГАРУЛЬСКАГА**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
«ETHNOCULTURAL PROCESSES ON THE TERRITORY OF BELARUS
IN THE I – THE BEGINNING OF THE II MILLENNIUM AD»
DEDICATED TO THE 90th ANNIVERSARY
OF THE PROFESSOR E. M. ZAGORULSKY**

У снежні 2018 г. на гістарычным факультэце БДУ адбылася Міжнародная навуковая канферэнцыя «Этнакультурныя працэсы на тэрыторыі Беларусі ў I – пачатку II тысячагоддзя н. э.», якая была прысвечана 90-годдзю выбітнага беларускага археолага прафесара Э. М. Загарульскага.

Эдуард Міхайлавіч Загарульскі нарадзіўся 18 снежня 1928 г. у г. Тула. У 1953 г. ён скончыў гістарычны факультэт Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя М. В. Ламаносава. Але большая частка яго жыцця звязана з Беларуссю і перадусім з Беларускім дзяржаўным універсітэтам. Пасля заканчэння аспірантуры Інстытута гісторыі АН БССР (1957) і некалькіх год працы ў гэтай установе Э. М. Загарульскі перайшоў на гістарычны факультэт БДУ, на якім ён працаваў больш за 50 год і прайшоў шлях ад выкладчыка да прафесара і дэкана. Адным з галоўных дасягненняў Эдуарда Міхайлавіча стала стварэнне ў 1973 г. кафедры археалогіі, этнаграфіі і дапаможных гістарычных дысцыплін.

У працы канферэнцыі «Этнакультурныя працэсы на тэрыторыі Беларусі ў I – пачатку II тысячагоддзя н. э.» прынялі ўдзел 39 даследчыкаў, у тым ліку 14 прадстаўнікоў замежных краін: Расіі, Швецыі і Украіны. Прадстаўленыя ўдзельнікамі матэрыялы былі апублікаваны ў зборніку «Этнакультурныя працэсы на тэрыторыі Беларусі в I – начале II тысячелетия н. э.», выдадзеным перад пачаткам мерапрыемства.

Пленарнае пасяджэнне канферэнцыі распачаў прарэктар БДУ па вучэбнай рабоце і інтэрнацыяналізацыі адукацыі С. М. Ходзін. Затым з прывітальнымі словамі выступілі дэкан гістарычнага факультэта А. Г. Каханоўскі і загадчык кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін А. А. Егарэйчанка. Усе выступоўцы адзначылі ўплыў Э. М. Загарульскага як Настаўніка на значную частку сучасных беларускіх гісторыкаў. Эдуарду Міхайлавічу сапраўды ўдзячныя шмат пакаленняў

выпускнікоў. Таксама былі выказаны пажаданні паспяховай працы ўдзельнікам канферэнцыі.

Серыю дакладаў, якія былі зачытаны на пленарным пасяджэнні, распачало сумеснае выступленне дацэнта кафедры крыніцазнаўства гістарычнага факультэта БДУ В. Л. Ліпніцкай і старшага навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі В. У. Мядзведзевай «Летопись жизни, научной и педагогической деятельности Э. М. Загорюльского». У дакладзе былі акрэслены асноўныя вехі навуковага і педагогічнага жыцця юбіляра.

Наступны даклад «Ранние славяне центральной и северной Беларуси по археологическим данным» быў прадстаўлены загадчыкам Цэнтра археалогіі і старажытнай гісторыі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі В. М. Ляўко. У ім былі абагульнены вынікі апошніх даследаванняў помнікаў сярэдзіны – другой паловы I тысячагоддзя н. э. на тэрыторыі цэнтральнай і паўночнай Беларусі. Даклад выклікаў ажыўленае абмеркаванне сярод удзельнікаў канферэнцыі.

Выступленне вядучага навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі В. І. Шадыры было прысвечана этнакультурнай сітуацыі на поўначы Беларусі напярэдадні ўтварэння Полацкай дзяржавы. Даследчык звярнуў увагу на лінгва-археалагічны аспект праблемы і прыйшоў да высновы, што ў разглядаемы перыяд тут была зона ўзаемадзеяння балцкага і славянскага насельніцтва.

Завяршыў пленарнае пасяджэнне галоўны навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН Беларусі П. Ф. Лысенка, які выступіў з дакладам «“Берестье” – жемчужина средневековой археологии. К 1000-летию первого упоминания». Дакладчык агучыў гісторыю адкрыцця старажытнарускага Берасця і стварэння на гэтым месцы ўнікальнага музэя сярэдневяковага горада.

Адным з кірункаў навуковых даследаванняў Э. М. Загарульскага было вывучэнне помнікаў пер-

шай паловы I тысячагоддзя н. э. Ім праводзіліся раскопкі на гарадзішчах Малышкі і Кісцяні, матэрыялы з якіх сталі эталоннымі для дзвюх археалагічных культур: культуры позняй штрыхаванай керамікі і чачэрскай групы зарубінецкай культуры (так званыя помнікі тыпу Чачэрска – Кісцяні) адпаведна.

Вывучэнню старажытнасцей дадзенай эпохі было прысвечана некалькі паведамленняў беларускіх і расійскіх даследчыкаў, што прагучалі на дзённым пасяджэнні. Так, дацэнт кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта БДУ В. Г. Беявец распавёў пра распаўсюджанне на тэрыторыі Беларусі фібул тыпу Грудэк-47, якія разглядаюцца аўтарам як індикатар верхняй храналагічнай мяжы вельбарскай археалагічнай культуры. Гэта культура, якая атаясамліваецца з готамі, магла праіснаваць тут, на думку В. Г. Беяўца, да сярэдзіны V ст.

Паведамленне навуковага супрацоўніка Інстытута археалогіі РАН А. А. Радзюша было прысвечана знаходцы на тэрыторыі Віцебскай вобласці фібулы рэдкага тыпу, якая спалучае ў сабе рысы так званых двухпласцінкавых фібул і вырабаў з выемкавымі эмалямі і датуецца канцом IV – пачаткам V ст. Гэта знаходка з'яўляецца ўнікальнай не толькі для Беларусі, але і для ўсяго шырокага – ад Прыбалтыкі да Дона – арэала варварскіх выемкавых эмаляў.

У выступленні загадчыка вучэбнай лабараторыі музейнай справы гістарычнага факультэта БДУ В. М. Сідаровіча прагучала інфармацыя пра знаходкі медных і бронзавых манет Рымскай імперыі на тэрыторыі Беларусі. Дакладчыкам разглядаюцца асаблівасці іх размеркавання ў розных частках краіны і выказана думка аб іх максімальнай распаўсюджанасці ў рэгіёнах з найбольшай канцэнтрацыяй вырабаў з выемкавымі эмалямі, што

пацвярджае актыўнае выкарыстанне рымскай манетнай медзі ў якасці сыравіны для бронзаліцейнай вытворчасці.

Кераміка з археалагічнага комплексу Тайманава Быхаўскага раёна Магілёўскай вобласці быў грунтоўна разгледжаны ў выступленні старшага навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі Н. М. Дубіцкай. Даследчыкам былі вылучаны асноўныя тыпы посуду, выяўленага падчас шматгадовага даследавання помнікаў.

Наступная група дакладаў датычылася эпохі Вялікага перасялення народаў. Сярод іх вялікую цікавасць выклікалі паведамленні аб даследаваннях помнікаў першай, безумоўна славянскай, археалагічнай культуры – пражскай. Так, кандыдат гістарычных навук В. С. Вяргей прадставіла матэрыялы першай паловы I тысячагоддзя н. э. з селішча Петрыкаў-2 у Гомельскай вобласці, а навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН Беларусі Г. М. Бяліцкая распавяла пра пахаванне раннепражскай культуры каля в. Малы Малешаў Жыткавіцкага раёна Гомельскай вобласці.

Вялікую зацікаўленасць выклікалі даклады расійскіх археолагаў. Вучоны сакратар музея «Кулікова поле» А. М. Варанцоў і загадчык аддзела музея «Кулікова поле» Я. В. Сталяроў паведамілі аб групе селішчаў у басейне р. Акі, што належаць да мошчынскай культуры, якая атаясамліваецца з балтамі. Падчас апошніх даследаванняў былі выяўлены шматлікія знаходкі, якія сведчаць пра актыўныя кантакты мясцовага насельніцтва з усходнімі германцамі (готамі). Загадчык аддзела Інстытута археалогіі РАН А. М. Абломскі распавёў пра характэрныя рысы нядаўна вылучанай ім верхневаронежскай культурнай групы, якой уласцівае поліэтнічнасць з перавагай славянскіх і ўсходнефінскіх кампанентаў.

Асноўным кірункам навуковых даследаванняў Э. М. Загарульскага было і застаецца вывучэнне сярэднявечных старажытнасцей Беларусі. Адным з найцікавейшых помнікаў гэтага перыяду з'яўляецца археалагічны комплекс на р. Менцы. Нягледзячы на шматгадовыя даследаванні, дагэтуль застаецца нявырашаным пытанне аб яго структуры, у якую, апрача двух гарадзішчаў, уваходзілі селішчы і курганныя могілнікі. Менавіта гэтаму пытанню было прысвечана паведамленне загадчыка аддзела Інстытута гісторыі НАН Беларусі А. В. Вайцяховіча, які паспрабаваў вызначыць межы і прыкладную плошчу сельскіх паселішчаў, а таксама іх храналогію.

Большасць дакладаў, прысвечаных сярэдневяковай тэматыцы, былі прадстаўлены на ранішнім пасяджэнні другога дня канферэнцыі, якое распачало выступленне супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі А. Ф. Касюк «Славянскія старажытнасці VIII–X стст. на тэрыторыі Беларускага Палесся». Асабліва ўвага была нададзена гісторыі вывучэння помнікаў, размешчаных у ваколіцах в. Снядзін Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці. Менавіта тут найбольш поўна прадстаўлены матэрыялы славянскіх культур другой паловы I тысячагоддзя н. э. на ўсходнім Палессі. Праведзеныя даследаванні пакуль адносна невялікія, але вывучэнне названых помнікаў мае значныя перспектывы.

У дакладзе старшага навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі А. В. Іова «Особенности этнической структуры населения раннегородских центров Южной Беларуси в X – начале XI в.» разглядаліся матэрыялы двух помнікаў на тэрыторыі беларускага Палесся: археалагічных комплексаў каля в. Гарадзішча Пінскага раёна Брэсцкай вобласці і в. Юравічы Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці. Аб асаблівасцях этнічнай структуры жыхароў разглядаемых паселішчаў сведчыць надзвычай разнастайны набор археалагіч-

ных знаходак, якія могуць звязвацца як з усходнеславянскімі плямёнамі, так і са скандынаўскім, заходнеславянскім і стэпавым насельніцтвам. Даклад А. В. Іова выклікаў вялікую цікавасць і ажыўленае абмеркаванне сярод удзельнікаў канферэнцыі.

Выступленне прадстаўнікоў Бранскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя акадэміка І. Г. Пятроўскага «Ландшафтный фактор в славянском освоении Среднего и Верхнего Подесенья в IX–XI вв.» В. М. Гур'янава (кіраўнік аддзела навуковых даследаванняў) і А. А. Чубура (дырэктар навукова-даследчага цэнтра комплекснага вывучэння Сярэднедзяснінскага рэгіёна) быў прысвечаны першым спробам суаднесці ландшафт рэгіёна з размяшчэннем у ім славянскіх археалагічных помнікаў. Выступоўцы падкрэслілі, што рассяленне асобных груп насельніцтва было звязана з пэўным тыпам ландшафту, а існаванне незаселеных тэрыторый унутры арэала можа тлумачыцца наяўнасцю непрыдатнага для гаспадарчай дзейнасці асяроддзя.

Вельмі грунтоўны даклад, прысвечаны планіроўцы і забудове сярэдневяковых гарадоў на тэрыторыі Беларусі (на матэрыялах Віцебска і Слуцка), агучыў старшы навуковы супрацоўнік Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Л. У. Калядзінскі. Былі разгледжаны розныя тыпы жылых і гаспадарчых пабудоў, выкананыя ў розных тэхніках домабудаўніцтва. Надавалася ўвага і асобным канструкцыйным элементам забудовы, спосабам іх мацавання. Было заўважана, што большасць будаўнічых прыёмаў XII – пачатку XIV ст. была характэрна для ўсіх усходнеславянскіх гарадоў. Пры гэтым для Верхняга замка Віцебска гэтага перыяду адзначаецца падабенства з будаўнічымі традыцыямі паўночнарускага драўлянага дойлідства, а для Верхняга замка Слуцка – з будаўнічымі традыцыямі гарадоў Тураўскай зямлі. У пазнейшы час гарадская

забудова ўжо адпавядае традыцыям беларускага народнага дойлідства.

Яшчэ адзін даклад, агучаны Л. У. Калядзінскім, – «Колты XII в. из раскопок детинца летописного Слуцка» – быў падрыхтаваны ім сумесна з вядучым навуковым супрацоўнікам Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея Н. А. Пачобут. Аўтарамі разглядаліся знаходкі трох колтаў, выяўленых у 2016 г. у ходзе даследаванняў майстэрні ювеліра на дзядзінцы старажытнага Слуцка. Упрыгажэнні былі выкананы ў імітацыйных формах. Пры гэтым матрыцы для такіх форм таксама былі знойдзены тут. Такія знаходкі з'яўляюцца дастаткова рэдкімі сярод беларускіх матэрыялаў і ўяўляюць значную цікавасць.

Вельмі актуальнай для ўсходнееўрапейскай археалогіі праблема – вылучэнню комплексаў рэчаў, характэрных для XVI ст., і вызначэнню на іх падставе мікрахраналогіі перыяду – быў прысвечаны даклад старшага навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі М. В. Клімава «Праблема храналагічнай стратыфікацыі XVI ст. (па матэрыялах з Полацкага Падзвіння)». Артэфакты з розных матэрыялаў разглядаліся па чатырох храналагічных групам. Было ўсталявана, што на сёння на падставе іх храналогіі немагчыма вызначыць мікраперыяды для XVI ст. Такая сітуацыя ўскладняецца тым, што выяўлена і апублікавана вельмі мала закрытых комплексаў, характэрных для гэтага перыяду, а таксама тым, што значная частка рэчаў магла быць ва ўжытку доўгі час пасля вырабу.

Даклад навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі НАН Беларусі, дацэнта кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін П. С. Курловіч і аспіранта кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін БДУ А. В. Зыль «Гутныя шклянныя вырабы з Копысі (па матэрыялах раскопак Э. М. Загарульскага ў 1972 г.)» быў прысвечаны характарыстыцы прадметаў са шкла другой паловы XVI – пачатку XIX ст. Найбольшую цікавасць

сярод прадстаўленых рэчаў уяўляюць знаходкі цэлых вырабаў са шкла, вырабаў з распісным і гравіраваным дэкорам, шклянных пацерак, а таксама фрагментаў полых шклянных шарыкаў і шклянных стужак, якія могуць быць звязаны з наяўнасцю вытворчасці вырабаў са шкла ў XVII–XVIII стст. у Копысі

Завяршыў ранішняе пасяджэнне даклад прафесара Э. М. Загарульскага «Другого Минска не было», які выклікаў сапраўдную цікавасць сярод удзельнікаў і слухачоў канферэнцыі. Дакладчык прапанаваў завяршыць усе дыскусіі адносна першапачатковага месцазнаходжання старажытнага Мінска. Ён прывёў грунтоўныя аргументы на карысць таго, што горад быў заснаваны на тэрыторыі Замчышча – у месцы ўпадзення р. Нямігі ў р. Свіслач.

Пасля выступлення Э. М. Загарульскага былі падведзены вынікі працы канферэнцыі. заключнае слова ўзяў дэкан гістарычнага факультэта БДУ А. Г. Каханоўскі. Ён падзякаваў усім дакладчыкам за цікавыя выступленні і плённыя дыскусіі, а таксама пажадаў ім поспехаў у працы. Напрыканцы мерапрыемства ўдзельнікаў канферэнцыі чакала этнаграфічна-археалагічная экскурсія.

Такім чынам, можна канстатаваць, што Міжнародная навуковая канферэнцыя «Этнакультурныя працэсы на тэрыторыі Беларусі ў I – пачатку II тысячагоддзя н. э.» прайшла на высокім прафесійным узроўні. Шырокае геаграфічнае прадстаўніцтва ўдзельнікаў, разнастайная тэматыка і навуковая значнасць іх паведамленняў, а таксама вострыя дыскусіі падчас пасяджэнняў дазваляюць спадзявацца, што правядзенне археалагічных канферэнцый на гістарычным факультэце БДУ стане добрай традыцыяй і дазволіць універсітэту стаць адным з асноўных цэнтраў беларускай археалагічнай думкі.

**П. С. Курловіч¹,
В. М. Сідаровіч²**

¹Полина Сергеевна Курлович – доцент кафедры археологии и специальных исторических дисциплин исторического факультета Белорусского государственного университета.

Паліна Сяргееўна Курловіч – дацэнт кафедры археалогіі і спецыяльных гістарычных дысцыплін гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Palina S. Kurlovich, associate professor at the department of archaeology and special historical disciplines, faculty of history, Belarusian State University.

E-mail: nominusster@gmail.com

²Виталий Михайлович Сидорович – заведующий учебной лабораторией музейного дела исторического факультета Белорусского государственного университета.

Віталь Міхайлавіч Сідаровіч – загадчык вучэбнай лабараторыі музейнай справы гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Vital M. Sidarovich, head of the laboratory of museology, faculty of history, Belarusian State University.

E-mail: wital.sidarowicz@gmail.com